

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך יח, תשכ"ז

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

עברית בתוך לשון לאדינו*

(המשך)

תרגום התנ"ך — ובעיקר של חמישה חומשי התורה, ללאדינו — הרבה תודעה יהודית של מצוות וחוקים. אך הגדיל לעשות ספר „מעם לועז“, שהוא בעל כמה וכמה כרכים בתבנית גדולה וכתוב כולו בלאדינו. ספר זה רצוף דרשנות, פירושים, סיפורי מעשה בלשון יהודית-ספרדית עשירה וכתוב מתוך אהבה ואמונה רבה. הספר ליווה כל בית יהודי ספרדי — כ„צאינה וראינה“ אצל האשכנזים. שם הספר בא לו מן הפסוק „בצאת ישראל ממצרים בית יעקב מעם לועז“. לתוך יריעות הספר גשטרבבו, נבלעו ונתאזרחו בו מלים עבריות רבות מאוד.

„חתונה“ נקראת בלאדינו בודה, וכך גם בפי הגויים; אבל הטקס עצמו נקרא שבעה ברכות (לא שבע). נובייו הוא „חתן“, אך חתנים הם רק „חתני התורה“. בערב שבת, כשאפו את הלחם בבית, היו הנשים „טומאן חלה“ — כלומר מפרישות חלה, ולא קיבלו את השבת אלא לאחר

* מתוך סדרת שיחות במדור „שבילי לשון“ ב„קול ישראל“.

קריאת "לה מודעה" בלאדינו, שתוכנה הם שלושה עשר העיקרים, לפני הדלקת הנרות. "ודאי קי סי" – אין אחריו ולא כלום: – "בודאי שכן". עד 19 הוא "חצוף", בעל מצח נחושה, והוא יורש גיהיני גיהנם, ככל עז-פנים. בְּדֹאנָאם – הוא בן-אדם; לעג של הקטנה ל"חכם" – חֲכָמִיקוּ.

כאשר אדם מצטער על מה שעשה לחברו בלא דעת ובשגגה, או שהוא מרחם עליו, הוא אומר לו: "ייו פפרה פור טי", כלומר: אהיה אני כפרתך.

יִרְבְּעִם שחטא והחטיא, ("קי פֶקוּ אי אִיוו פֶקאר") וכן פֶרְעָה והָמָן – הם כינויים לרשע ולחוטא. אוי לו לבן, שזכה בתואר אחד מאלה מהוריו, ובעיקר מהורתו. כגון זה הכול עוינים אותו וצופים הליכותיו, שכן יש לחשוש ממנו, שמא יעשה איזה "מעשה עגל" – יֵה אִיוו אֵיל עַגֵל. לֶבֶן-הָאָרְמִי – כינוי לכל נוכל, רמאי ורב תככים.

"לָה עֲזָרָה" – זאת עזרת הנשים המרושתת אשר בבית הכנסת. "סי אֶסִינְטוּ לוֹס שבעה" – ישב שבעת ימי האבל. כאשר יורד גשם זלעפות, יאמרו: "סי אֶבְרִירֹן ארובות השמים" – ארובות השמים נפתחו.

מִלְדָּאר פירושו ללמוד תורה, לקרוא משניות ותהלים, ולהתפלל. מִילְדָּאדו – פירושו לימוד של "יאהרצייט" או כל לימוד בציבור, כגון של ליל שבועות או ליל הושענא רבא, ומקורו – מִלְמֶדֶר ("ללמד"). מְשֻמָּרָה הם הימים, שעולים בהם על קברי אבות, בערב ראש חודש ניסן ואלול. בִּידָחָה – הוא "בית החיים" לכל חי.

על אדם נוקם ונוטר הרודף משהו יאמרו: "אַסְטָה קי

לִי אִיוֹן לָהּ קְבוּרָה" – עַד שֶׁחָפַר לוֹ אֶת הַקֶּבֶר. עַל בֶּן הָאוֹמֵר
קָדִישׁ אַחֲרֵי אָבִיו יִיאָמַר: "לִי אִיצְהָ קָדִישׁ", "אֵין גֵּן-עֶדֶר אִיסְטִי
סוֹ אֶלְמָה" – בֶּגֶן עֵדֶן תִּהְיֶה נִשְׁמָתוֹ. "יָבוֹא יָבוֹא שְׁלוֹם" הוּא מַעֲיֵן
בִּיטוּי עַל דְּבַר שֶׁהֵלֵךְ לַעֲוֹלָמוֹ, שֶׁאֵבֵד עָלָיו הַכֹּלֶת.

כֹּאשֶׁר מִתְעַקֵּשׁ אָדָם וּמִמָּאן לַעֲזוֹר לַחֲבֵרוֹ, אוֹמְרִים לוֹ:
"מִיֶּרֶה קִי אִיס מְצוּה" – רָאָה כִּי זֹאת מְצוּה; וְהָאִישׁ עוֹנֶה – "לָהּ
מְצוּה סִי לָהּ לִיִּבְאָן אֶל אִמְבְּרוֹ" – אֶת הַמְצוּה (כְּלוֹמֵר – אֶת
הַנִּפְטֵר) נוֹשָׂאִים עַל כֶּתֶף. נוֹשָׂאֵי הַמִּיטָה נִקְרָאִים "לוֹס פֶּתָפִים".
"אָס דִּי לָהּ חֲבֵרָה" – הָאִישׁ חֵבֵר בַּחֲבֵרָה קָדִישָׁא.

מִן הַמֵּת "דִּימָאנְדָאן מַחִילָה" – מִבְּקָשִׁים מַחִילָה; וְאֵין
טוֹמְנִים אָדָם בִּקְבָרוֹ עַד "קִי נוֹ לִי הָאָן חֲבוּט הַקֶּבֶר", עַד
שֶׁלֹּא יֵאמְרוּ תִפְּלִיָּה שֶׁלִּפְנֵי הוֹרֶדֶת הַמֵּת לַקֶּבֶר. עַל "בְּרוּךְ הַבֹּא"
עוֹנִים: "בְּרוּךְ הַמִּיטָה" – כְּלוֹמֵר: "הַנִּמְצָא". עַל קִמְצָן וּסְחָטָן
אוֹמְרִים: "צִינְצִיָּה דִּי תִמּוּז אִי אֲבִי" – פֶּשֶׁשׁ שֶׁל תִּמּוּז וְאֲבִי,
שֶׁהֵם חוֹדְשֵׁי הַקִּיץ הַחֲמִשִּׁים בְּיוֹתֵר וַיִּפֹּס לִפְרִיָּן שְׂרָץ זֶה, הַמוֹצֵץ
אֶת הָדָם. סֵתָם בְּכוֹר הוּא בִּתְמָה. אִם הֵבֵן הַבְּכוֹר נִיחָן בִּמְנָה
כְּפוּלָה שֶׁל אוֹוִילוֹת.

בְּשַׁעַת צָרָה יֵשׁ אוֹמְרִים: "אִיסְטָאמוֹס אֵין גְּלוּת" – אֲנִי
(נִמְצָאִים) בְּגִלוּת. יְמֵי בֵין הַמְצָרִים – "דִּיאָס דִּי בֵין הַמִּיצָרִים"
– אֵינֶם טוֹבִים לְשַׁעֲת רְצוֹן, וְעַל-כֵּן: "סוֹפְרִי לָאֵס מִי־הַמְצָרִים
הַמְאָרְרִים" – סָבַל אֶת הַמֵּים הַמְרִים הַמְאָרְרִים, כְּלוֹמֵר צָרוֹת
צָרוֹרוֹת.

נְסִיִּים בִּפּוֹנְטִיקָה סִפְרָדִית:

מַעֲשֵׂה בְּאֶחָד מִחֲכָמֵי יְרוּשָׁלַיִם, שֶׁהִחְלִיק בִּלְכָתוֹ בְּרֹחוֹב
הַיְּהוּדִים הַחֲלָקֶלֶק – וְשֶׁבֵר רַגְלוֹ. מִשֶּׁהִחְלִים שֶׁאֵלוֹהוּ מֶה שְׁלוֹמוֹ

– והוא ענה: "בריא אולם", כשהוא נשען על מקלו, והוסיף:
"רגלי עמדה בְּמִיזוֹר – בְּמַקְלִי אֲבֹרֶךְ ה'" (רמז לפסוק: "רגלי
עמדה במישור במקהלים אֲבֹרֶךְ ה'"); ובספרדית: רגלי עמדה
בהטבה (מִיזוֹר) ועל כן בהישעני על מקלי – אֲבֹרֶךְ ה'.

(המשך יבוא)